WESALIA II

Heemkundige kring Wuustwezel

GEMEENTE

WUUSTWEZEL

Inhoudsopgave

1. Voorwoord - 2 -
2. Erfgoedproject kloosterdomein Franciscanessen Gooreind - 3 -
3. Vechtpartijen en doodslag in Wuustwezel in de zestiende eeuw - 10 -
4. Van Loenhout naar Wuustwezel - 14 -
5. Een bewogen verkoop van schaarhout te Loenhout in 1619 - 16 -
6. Een belangrijk man uit Kesselbeke - 17 -
7. Wuustwezel in 1600 - 18 -
8. Staeymans - 20 -
9. Van Der Achterts uit Loenhout - 22 -
10. Jan Simons, *Boerderijen in Loenhout. Neerven en Sneppel* - 28 -

Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage.
Niets in deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verantwoordelijke uitgever: Wesalia II, Gasthuisdreef 6 c, 2990 Wuustwezel
Eindredactie: Jan De Meester

Beste leden en lezers

Het is alweer een tijd geleden dat het vorige ledenblad van Wesalia II is verschenen en daar hebben we goede redenen voor. In de tweede helft van 2013 hebben we lang en intens gewerkt aan de uitgave ***Boerderijen in Loenhout. Neerven en Sneppel***, een boek geschreven door ons gewaardeerd lid Jan Simons. Na het lange opzoekingswerk door de auteur in allerlei archieven, heeft Wesalia II de taak op zich genomen om de redactie van het boek te verzorgen, te zorgen voor de uitgave van het boek en te zorgen voor de promotievoering en de verspreiding van het boek. Dit heeft veel energie opgeslorpt, maar het resultaat mag er wezen. Jan Simons – en Wesalia – hebben een mooi boek afgeleverd en de uitgave van dit werkstuk heeft ruime aandacht gekregen in de lokale en regionale pers. In dit ledenblad zal nog even de aandacht gevestigd worden op deze prachtige uitgave. Het boek is nog steeds voor € 25 te koop in het documentatiecentrum van Wesalia (Huis van het Kind, Gasthuisdreef 6c), in de bibliotheek van Wuustwezel (Gasthuishoeve, Dorpsstraat 36) of via overschrijving op rekeningnummer BE96 9730 1854 3505 van Wesalia II met vermelding 'boek Jan Simons'.

Heemkundekring Wesalia II heeft zich in de loop van 2013 ook nog zeer druk beziggehouden met een prestigieus erfgoedproject op het domein van de Franciscanessen in Gooreind. In het najaar van 2012 heeft Wesalia II een subsidieaanvraag ingediend bij de plaatselijke Leadergroep MarkAante Kempen voor het herwaarderen van het landschappelijk en religieus erfgoed op het voormalig kloosterdomein. Dit dossier werd eind 2012 door Leader goedgekeurd en niet zonder trots mag Wesalia stellen dat wij ervoor gezorgd hebben dat binnenkort het landschappelijk en religieus erfgoed – dankzij financiële steun van de Europese Gemeenschap, de Vlaamse Gemeenschap en de gemeente Wuustwezel – gevrijwaard en opgewaardeerd wordt en dat het kloosterdomein van de Franciscanessen toeristisch op de kaart wordt gezet. Op 1 juni zullen de leden van de 'werkgroep Franciscanessen' hun noeste arbeid bekroond zien in de officiële voorstelling aan het grote publiek van dit project én aan de voorstelling van de erfgoedwandeling op het voormalig domein van de Franciscanessen. Ieder lid van Wesalia II is uiteraard van harte uitgenodigd op deze feestelijke activiteit. In dit ledenblad zullen wij kort de historiek en de inhoud van het project voorstellen.

Omdat de twee grote projecten waaraan het bestuur van Wesalia II in de loop van 2013 en 2014 heeft gewerkt zeer veel tijd en energie hebben opgeslorpt, hebben we voor het vullen van het gros van dit ledenblad een beroep gedaan op een gastauteur. Deze gastauteur is Lode Van Staeyen, een historicus uit Mortsel die lid is van Wesalia II en al jarenlang archiefonderzoek doet – vooral in het Felixarchief in Antwerpen – in de middeleeuwse schepenregisters van Wuustwezel en Loenhout. Lode Van Staeyen geeft ons een inkijk in diverse aspecten van de geschiedenis van (vooral zestiende-eeuws) Wuustwezel en Loenhout door een brede waaier van thema's aan te snijden. Vechtpartijen en doodslag in Wuustwezel, verkoop van schaarhout in Loenhout en het leven in Wuustwezel in 1600 passeren de revue. Lode Van Staeyen graaft ook nog in zijn familiegeschiedenis en samen met co-auteur Gerard Geudens verdiept hij zich nog in de geschiedenis van de familie Vander Achtert uit Loenhout. De bijdrage van Lode Van Staeyen is een grote meerwaarde voor ons ledenblad en wij hopen dat hij een inspiratiebron kan vormen voor andere (Wuustwezelse) heemkundigen met schrijversambities.

Veel leesplezier

Jan De Meester

Erfgoedproject kloosterdomein Franciscanessen Gooreind

Door Jan De Meester

Zondag 1 juni 2014 is een grote dag voor het kloosterdomein van de Franciscanessen in Gooreind en voor heemkundekring Wesalia II. Op deze dag wordt namelijk het erfgoedproject 'kloosterdomein Franciscanessen Gooreind' aan het grote publiek voorgesteld. Het kloosterdomein van de Franciscanessen kent een lange geschiedenis. Op vraag van kardinaal Goossens gaf Hélène de Chappotin, stichteres van de Orde van de Franciscanessen, haar toestemming om in Gooreind een vormingshuis voor missiezusters op te richten. Op 23 maart 1895 verwierven de Franciscanessen een domein van 43 hectare met bijhorende gebouwen van Henricus Blöte, een vermaard varkenshandelaar. Toen reeds stond de boerderij op het domein. Zij werd in 1859 gebouwd in opdracht van Joseph Reyniers, koopman in Antwerpen. In de verkoopacte werd het nieuwe eigendom van de zusters omschreven als 'een hoeve met stallen en bijgebouwen, serres uitgerust met verwarmingsapparatuur, een Engelse tuin met vijver, een centrale dreef, een moestuin, een tuinierswoning, een conciërgewoning, een boerderij met aanhorigheden en gronden, weilanden en bossen'. De hoeve, die later de naam Heidebloem kreeg en die in 2012 gedeeltelijk verwoest werd door een brand, zou verder uitgebaat worden als boerderij door de kloosterzusters.

Afbeelding: Walter Liégeois

In september 1923 werd de eerste steen gelegd van de kapel die gewijd is aan Sainte Margueritte Marie en in 1925 kregen de zusters Franciscanessen de toelating van het gemeentebestuur van Wuustwezel om een kerkhof aan te leggen op het domein. Het oude kerkhof werd na verloop van tijd te klein en in 1958 werd beslist om een nieuw kerkhof aan te leggen. In totaal hebben 2.003 novicen in het klooster hun opleiding tot missiezuster gekregen. Doorheen de tijd is het prachtige kloosterdomein grondig van uitzicht veranderd. Vroeger werd het kloosterdomein uitgebaat om te voorzien in de eigen behoeften van de kloosterzusters. De zusters deden aan landbouw en fruitteelt en richtten een melkerij en kaasmakerij op. Er werden eveneens schilder-, weef- en borduurateliers opgericht. De weilanden werden begraasd en achter het klooster werd een moestuin onderhouden. De vijver

in de Engelse tuin deed dienst als wasvijver. Naarmate de roepingen minder werden, veranderde het domein gaandeweg meer en meer in een park. Toen in 2010 de laatste zusters het klooster verlieten, bundelden Kempens Landschap vzw, de gemeente Wuustwezel, Ibens nv en Coda vzw hun krachten om het domein aan te kopen en te vrijwaren voor de toekomst. Voor heemkundekring Wesalia II was dit het signaal om 'iets' te doen met het kloosterdomein van de Franciscanessen. In samenspraak met het gemeentebestuur van Wuustwezel werd besloten om en subsidieproject in te dienen bij LEADER.

Afbeelding: Walter Liégeois

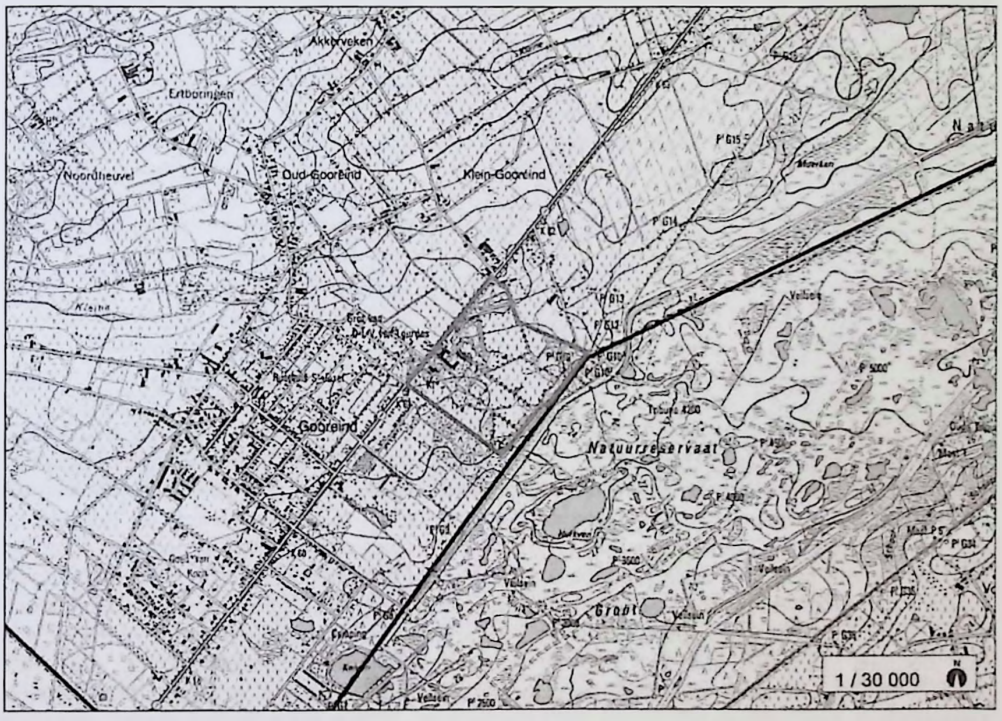
LEADER is een Europees subsidiëringsprogramma voor plattelandsontwikkeling en staat voor 'Liaison Entre Actions de Dévelopement de l'Economie Rurale'. Het biedt kansen aan vernieuwende en duurzame initiatieven op het platteland, bedacht en uitgewerkt door plaatselijke mensen. Subsidiedossiers voor LEADER moeten ingediend worden bij de zogenaamde Plaatselijke Groepen (PG). Dit is een soort van jury die beslist over het toekennen van subsidies aan plattelandsprojecten. De leden van de Plaatselijke Groepen komen deels uit lokale overheden van de deelnemende gemeenten en uit het plaatselijke verenigingsleven. Maar ook vertegenwoordigers uit het middenveld, de landbouwsector, natuurverenigingen en geïnteresseerde burgers maken deel uit van deze groepen. Wesalia II heeft een subsidiedossier ingediend bij de plaatselijke groep MarkAante Kempen. Dit LEADER-gebied is gesitueerd in het noorden van de provincie Antwerpen en omvat 10 gemeenten: Arendonk, Baarle-Hertog, Hoogstraten, Merksplas, Rijkevorsel, Brecht (exclusief St.-Job), Essen, Kalmthout en Wuustwezel.

Een subsidiedossier moet passen in de visie van MarkAante Kempen, namelijk het valoriseren van het menselijk kapitaal in al zijn diversiteit en moet kunnen ingepast worden in enkele van de doelstellingen die MarkAante Kempen als primair beschouwt. Deze doelstellingen zijn de volgende:

1. Ondernemers, zowel agrarische als rurale, leren omgaan met de omgeving waarin zij werken.

2. Bewoners betrekken bij het waarderen en ontwikkelen van de landschappelijke kwaliteit van het gebied.
3. Bewoners en actoren betrekken bij het verhogen van de leefbaarheid in de dorpen en het gebied.
4. Het verbeteren van de kennis over het platteland bij bewoners en bezoekers, in het bijzonder over dit plattelandsgebied.
5. Bewoners en actoren leren het cultureel en levend erfgoed te waarderen.
6. Ontwikkelen van gebied gerelateerde toeristische producten en diensten.
7. Ontwikkelen van intermediaire dienstverlening.

Het subsidiedossier 'Erfgoedproject kloosterdomein Franciscanessen Gooreind' paste volgens Wesalia II in de doelstellingen 2, 5 en 6 en MarkAante Kempen is ons daarin gevolgd.

In 1995 werd in Vlaanderen gestart met de lanschapsinventarisatie, waarbij een classificatie werd gemaakt van relicten in het landschap. Het kloosterdomein van de Franciscanessen werd daarbij opgenomen in de ankerplaats "Groot Schietveld" in Brasschaat, Brecht en Wuustwezel. Het ministrieel besluit vermeldt: "de vierde historische waarde van het Groot Schietveld zijn de 2 parkdomeinen, waaronder het domein van de zusters Franciscanessen, ... dat een duidelijk beeld geeft van de ontginnig van heide tot park in de negentiende eeuw.... De sociaal-culturele waarde wordt bepaald door de getuigenissen van het gebruik door de mens. De gronden van het klooster van de Franciscanessen geven een zicht op het kloosterleven in de voorbije eeuw, wat een belangrijk maatschappelijk gegeven was in deze tijden met zijn remonte van religieus leven. De aanwezige Mariavereringen en de begraafplaats van de kloosterlingen zijn belangrijk klein historisch erfgoed". Via het

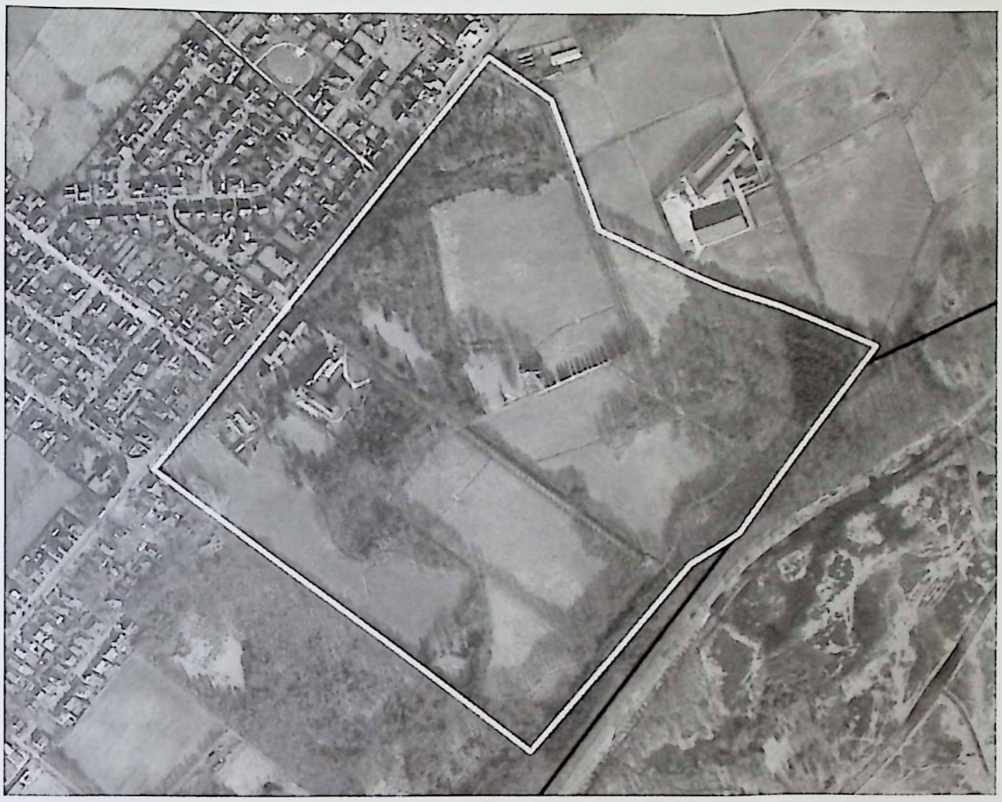
gemeentelijk uitbreidingsplan "Domein Zusters Fransiscanessen" wordt het domein van de zusters Franciscanessen omgevormd tot een erfgoedlandschap.

Wesalia heeft met haar erfgoedproject – dat in het begin de werktitel 'Historische benaming van straten en weilanden domein Franciscanessen Gooreind' meekreeg – haar steentje willen bijdragen niet enkel bij de bewaring van het landschappelijk erfgoed. Wesalia II wilde één van de speerpunten van haar missie, namelijk het ontsluiten en toegankelijk maken van lokaal erfgoed, in dit project daadwerkelijk ten uitvoer brengen. Maar er was meer: Wesalia II wilde op een innovatieve en educatieve manier de evolutie van het landschappelijk erfgoed van het domein Franciscanessen in woord en beeld overbrengen aan de bezoekers én wilde met het project eveneens het een belangrijk aspect van religieuze erfgoed dat massaal aanwezig is op het domein, helpen ontsluiten en aan de bezoeker tonen. Het project is met andere woorden een unieke gelegenheid om bezoekers en toeristen die het domein van de Franciscanessen bezoeken, tegelijk kennis te laten maken met de evolutie van het landschappelijk erfgoed én tegelijk het landschappelijk erfgoed te koppelen aan een specifiek onderdeel van het religieuze erfgoed dat aanwezig is op het domein.

Wesalia heeft een oud grondplan van het kloosterdomein in haar bezit gekregen en bestudeerd. Op dit zeer gedetailleerde grondplan zijn de verschillende percelen op het domein te onderscheiden. De percelen werden verschillend ingekleurd en benoemd. Zo wordt op het grondplan duidelijk hoe het kloosterdomein er kort na de Tweede Wereldoorlog moet hebben uitgezien én hoe het domein werd geëxploiteerd. Op het grondplan is er onder meer sprake van heggen, hekwerk, houten poorten en omzomingen door bomen, van vijvers, bossen, aanplantingen van jonge lorken, rododendrons en coniferen, van boomkwekerijen en fruitboomgaarden, van bossen met hakhout en van heide, bloemperken, kruiden- en groentetuinen en van weiden voor graasvee. Belangrijk voor dit project is ook dat het wegennetwerk en de bevloeiingsnetwerken voor tuinen en boomgaarden zeer duidelijk op plan zijn weergegeven. Aan de hand van de oude kaart krijgen we een duidelijk zicht op de inkleuring van het kloosterdomein halverwege de twintisgte eeuw en kunnen we merken dat de zusters Franciscanessen inderdaad zelfbedruipend waren. Het is interessant om aan de bezoeker van het domein te tonen hoe het domein er halverwege de twintigste eeuw moet hebben uitgezien, maar het wordt pas echt interessant – zeker wat betreft de duiding en ontsluiting van het landschappelijk erfgoed – als we een actueel grondplan van het kloosterdomein naast het oude grondplan plaatsen. Op deze manier kan de bezoeker immers merken dat het domein doorheen de twintigste eeuw een grote gedaanteverwisseling heeft ondergaan. Het is de bedoeling van ons erfgoedproject om aan te tonen dat het karakter van het domein doorheen de tijd enorme veranderingen heeft ondergaan en dat deze veranderingen historisch te verklaren zijn door de historiek van de Franciscanessen in Gooreind.

Het is de bedoeling van Wesalia geweest om via dit project de ontwikkeling van het het domein en de waarde van het landschappelijk erfgoed duidelijk te maken aan de bezoekers via informatieborden die op weldoordachte plaatsen in het domein zijn geplaatst. Vooreerst is aan de ingang van het voormalig klooster domein een groot overzichtsbord geplaatst waarop het oude en het nieuwe plan naast elkaar worden getoond. Op deze manier kan de bezoeker zich al oriënteren vooraleer hij of zij het domein betreedt. Door de beide plannen naast elkaar af te beelden, wordt het de bezoeker meteen duidelijk hoe het domein en het landschap in haar totaliteit een metamorfose heeft ondergaan. Het is belangrijk dat de bezoeker dit inzicht al krijgt vooraleer hij of zij het domein betreedt, omdat de bezoeker op verschillende plaatsen in

het domein detailweergaven krijgt van bepaalde delen van het domein en op deze manier deze detailweergevan beter kan plaatsen.

Op verschillende 'cruciale' plaatsen in het kloosterdomein zullen eveneens informatieborden worden geplaatst. Op deze borden worden detailweergaven van de oudste en nieuwste overzichtskaarten naast elkaar geplaatst. Op deze manier krijgt de bezoeker een duidelijke impressie van de veranderigen in het landschap doorheen de twintigste eeuw. Op de plaatsen waar vroeger bijvoorbeeld de moestuinen en de boomgaarden van de Franciscanessen ingeplant waren, kan de toeschouwer nu zien dat deze plaats een grote weide is geworden. Een ander voorbeeld zijn de bossen en de aanplantingen voor kreupelhout die doorheen de tijd eveneens zijn omgevormd tot weiland. Door het plaatsen van de detailkaarten kunnen we aan de bezoeker bijvoorbeeld ook het verdwijnen van het sterk uitgebouwde irrigatiesysteem aantonen. Kortom, het werken met informatieborden op goed gekozen 'ankerplaatsten', maakt het mogelijk om enerzijds de erfgoedwaarde van het domein aan te tonen en anderzijds om de landschapsontwikkeling doorheen de tijd te illustreren.

Ook het tweede luik van dit project, het bewaren en ontsluiten van (een deel van) het religieuze erfgoed, wordt ten dele opgevangen door de informatieborden in het kloosterdomein. Wesalia II is niet alleen in het bezit van de overzichtskaart van het domein rond de Tweede Wereldoorlog, we bezitten eveneens een kaart met legende. Deze kaart biedt ons enorme meerinformatie over het (verdwenen) religieuze erfgoed in het domein. Uit de

legende van de kaart en uit de originele kaart zelf, blijkt dat de zusters alle wegen die doorheen het domein liepen, genoemd hebben naar een heilige. Maar er is meer: blijkbaar hebben de zusters in hun ijver eveneens alle weiden en graslanden, bossen en heidegebieden én de plaatsen die gereserveerd waren voor brandhout, een naam van een heilige gegeven. Op de originele kaart staan de straatnamen vermeld en zijn de plaatsen die een heiligennaam gekregen hebben genummerd; in de legende staan alle heiligennamen vermeld die bij de desbetreffende nummer horen. Door het aanbrengen van straatnaamborden in het domein, wil Wesalia een deel van het religieuze erfgoed in het domein herstellen. Wesalia is er immers van overtuigd dat de heiligennamen niet willekeurig gekozen werden en dat we een verhaal kunnen brengen dat het religieuze erfgoed een plaats kan geven in de geschiedenis van de Franciscanessen en bij uitbreiding bij het kloosterdomein. We hebben er voor gekozen om de originele – Franstalige – straatnamen te gebruiken en dit om de historische realiteit geen geweld aan te doen.

Afbeelding: Walter Liégeois

Het erfgoedproject Franciscanessen heeft een lange weg afgelegd. Op 29 september 2012 werd het subsidiedossier ingediend wij MarkAante Kempen. In de loop van november is ondergetekende het project modeling gaan verdedigen tegenover de Plaatselijke Groep. Op 1 december 2012 kregen we het verlossende bericht dat we groen licht kregen en dat MarkAante Kempen subsidies wilden vrijmaken voor ons erfgoedproject. Toen kon het grote werk beginnen. Een werkgroep werd samengesteld om het project in goede banen te leiden. Deze werkgroep bestond uit Jan Koyen, Walter Liégeois, Mai Van Thillo en Jan De Meester. De eerste fase van het project bestond vooral uit opzoekingswerk. Via archieven en fotobanken werd de hand gelegd op oude en recente kaarten en oude foto's. Het waren vooral Walter Liégeois en Jan Koyen die de drijvende krachten waren achter dit opzoekingswerk. Nadat halverwege 2013 het nodige materiaal verzameld werd en na ettelijke plaatsbezoeken aan het domein, konden we overgaan in het ontwerpen van de informatieborden en de straatnaamborden. Hier nam vooral Walter Liégeois het merendeel van het werk op zich. In samenwerking met SBPrinting uit Loenhout werden de infoborden en de straatnaamborden ontwikkeld en na een half jaar puzzelen konden we SB Printing in april 2014 groen licht geven voor de opmaak van alle borden.

Nadat de de inhoud en de plaats van de infoborden en de straatnaamborden bepaald waren, was het tijd om een andere partner mee in bad te nemen. Toerisme Wuustwezel vzw stond in voor het ontwerp van de wandelbrochure die de bezoekers van het kloosterdomein langs de erfgoedroute moet loodsen. Samen met alwaar Walter Liégeois, Jan Koyen, Peter Ooms van de dienst Toerisme Wuustwezel vzw en Jan De Meester werd een mooie wandelbrochure ontwikkeld. Deze brochure zal uiteindelijk feestelijk voorgesteld worden op zondag 1 juni, de dag dat ook het erfgoedproject aan het grote publiek wordt voorgesteld. Alle leden van Wesalia II zijn uiteraard van harte welkom op zondag 1 juni om 13.00 uur om de voorstelling van ons project samen met ons te vieren

Wij zij ervan overtuigd dat Wesalia II – en dan vooral de 'werkgroep Franciscanessen' - met financiële steun van MarkAante Kempen en het gemeentebestuur van Wuustwezel, een mooi project hebben afgeleverd waarbij we de landschappelijke veranderingen en het religieuze erfgoed van het kloosterdomein mooi in kaart hebben gebracht. Samen met haar partners Kempens Landschap vzw, de gemeente Wuustwezel, Toerisme Wuustwezel vzw en Pleckske vzw zorgt heemkundekring Wesalia II er voor dat het religieuze erfgoed op de kloosterdomein gevrijwaard blijft en dat het landelijk erfgoed ontsloten en opgewaardeerd wordt. De mooie wandelbrochure zal de toeristen – zowel de plaatselijke toeristen als zij die van buiten onze gemeente komen – het voormalig kloosterdomein leren verkennen en leren waarderen via een erfgoedwandeling van 3 kilometer.

Vechtpartijen en doodslag in Wuustwezel in de zestiende eeuw

Door Lode Van Staeyen

Iemand "op zijn bakkes slagen" is nog geen vechtpartij. Verdedigt een geslagene zich, dan zijn er twee partijen en kunnen we spreken van een vechtpartij. Vechtpartijen met drie waren in het verleden een grote uitzondering en dan waren het meestal twee broers die iemand aftuigden. Is er een vechtpartij met 21 personen, zoals gebeurd is in Loenhout in 1487, waarbij de vechters gewapend waren met stokken, messen, daggen en een pelle, dan is er meer aan de hand.[1]

Vechten kon altijd en overal gebeuren, maar in de meeste gevallen was het tijdens of na een herbergbezoek. Trokken jongeren naar de kermis in een naburig dorp om daar naar de meisjes te kijken, dan liep het ook dikwijls uit de hand. In de dertiende eeuw kende men nog het **vete-recht**, zeg maar wraak. Vanaf 1357 werd in Antwerpen de functie van *paysmaker* ingesteld. Dit was de voorloper van de vrederechter zoals wij nu nog kennen. Het was koning Lodewijk I van Hongarije die in 1350 een model van *zoenakte* ontwierp voor de gevallen van doodslag, met aanwijzingen naar bedevaarten en boetedoening.[2] Een toepassing daarvan waren de verzoeningscommissies die overal ontstonden in de Nederlanden en in Duistland. Ze werden samengesteld uit een voorzitter-priester en twee vertegenwoordigers van elke partij.

Schepenregisters uit het Ancien Regime maken geen melding van gewone vechtpartijen. Dat deden ze enkel als er gekwetsten vielen, een chirurgijn moest tussenkomen of als de zaak eindigde op doodslag. De vonnissen geven ook geen relaas van de feiten: waar, wanneer, de schuldvraag, ... dat was het verleden en de commissie werkte aan een verzoening met het oog op de toekomst. De bestraffingen waren altijd dezelfde, enkel de strafmaat verschilde. De eerste straf was het opdragen van een aantal zielenmissen, de tweede was de vernedering. Dit laatste is blootsvoets in een hemd en met kaarsen in de hand vergiffenis gaan vragen aan de woning van het slachtoffer. De derde mogelijke straf was de financiële aderlating. Die was soms zo zwaar dat de veroordeelde zijn ganse leven in de schulden zat. De vierde straf waren de bedevaarten – soms tot in Rome – maar die verplichting kon soms afgekocht worden. Tenslotte was de vijfde straf het verbod om in de parochie te blijven gedurende een aantal jaren. Misschien was dat wel de zwaarste straf.

In wat volgt zijn alle vermeldingen van vechtpartijen en doodslag in Wuustwezel weergegeven die in de zestiende-eeuwse Antwerpse schepenregisters kunnen teruggevonden worden in het Felixarchief van Antwerpen (SAA).

Peeter Jan Aertssen werd gedood door **Willeme** en **Peeter Willem Claus zonen**. Er werden vier arbiters aangesteld: Mark Haeyen en Janne vanden Broeken Peeterssone van de zijde van de dode, en Jan Lodewijcx en Jan Van Eekele voor de zijde van de misdadigen. Door het vonnis van 17/09/1502 moeten Willeme en Peeter Willem Claus zonen zielemissen doen opdragen, zij moeten voetval doen en in hun lijnwaat, *bervoets* en *bloetshoefts* om vergiffenis bidden. Zij mogen zich niet meer in het dorp van Wuustwezel vertonen en niet in een herberg komen waar *voorschreven* Jan Aerts of zijn kinderen vertoeven.

SAA, Schepenregister 3, folio 19 v°

---

[1] Een dagge is een dolk of een korte degen; een pelle is een schop.

[2] Van Herwaarden, J., *Opgelegde bedevaarten: een studie over de praktijk van opleggen van bedevaarten (met name in de stedelijke rechtspraak) in de Nederlanden gedurende de late middeleeuwen (ca. 1300- ca. 1550)*, Assen, 1978, p. 4, 8 en 65.

LambrechtGoesem Pullekenssone werd gedood door **Andries Andries Backerssone**. De arbiters zijn Willem Van Eemeren, stadthouder en Hendrick de Coster voor Jan Pullekens en Jan van Eekele en Mr. Adriaen Diericxsone voor de misdadiger. Hun vonnis van 19/01/1522 luidt dat Andries Backers een aantal zielenmissen moet doen celebreren, een aantal wassen kaarsen moet leveren en in zijn *lijnwaet bervoets* en *bloothoofds* om vergiffenis moet bidden. Hij moet de volgende bedevaarten doen: tot St.-Adriaen tot Ghertsberghe, tot het H. Bloed tot Wissenaken en tot Ste. Peeteren en Ste. Paulus tot Rome.[1] Deze laatste kan hij afkopen met 12 gulden. Nooit mag Andries Backers nog in een gelag komen waar Jan of Adriaen, broers van de dode zijde, aanwezig zijn. En dan nog moet hij een boete van 125 gulden in termijnen betalen waarvoor Jan Jan Backerssone en Cornelys Peter Dyps borg staan.

SAA, Schepenregister 4, folio 25 v°

Cornelys Jan Janssone werd gedood door **Peeteren Matthijssoen van Marum**. De arbiters zijn heer Andries, priester en Henrick Lodewijcx voor de dode en Mr. Dierick Roymans en Diericke van Wou voor de misdadiger. Het vonnis van 20/03/1524 luidt dat de misdadiger een aantal zielenmissen moet laten opdragen en vijf wassen *keersen* moet offeren. Hij moet een *voetgeval* doen in zijn *lijnwaet*, *bervoets* en *bloetshoefs*, en om vergiffenis vragen. Hij moet ook een *cruyse en thien soengulden*[2] *aan de kersluyden*[3] van de dode geven. Hij moet een bedevaert doen tot Sint-Lenaerts tot Bracht en twee jaren uit Wuustwezel wegblijven.[4]

SAA, Schepenregister F, folio 47

Goesem Clayes Goesems werd doodgeslagen door **Kerstiaen Mathys Pauwelsone**. De arbiters zijn Joeris Mols, secretaris tot Berchem, Mter Adriaen Dierickxsone voor Goesem en Jan Cornelys Nijs en Jan Anthonys Dielys Syonssone voor Kerstiaen. De commissie doet uitspraak op 23/02/1535. Kerstiaen moet zielenmissen laten celebreren, op *bedevaert* gaan naar OLV te Wuustwezel, naar Halle en naar Halsberge,[5] meerdere boetes betalen en een houten kruis schenken. Hij moet om vergiffenis bidden in zijn lijnwaad en blootshoofds, met in elke hand een wassen kaars, en een jaar lang uit Wuustwezel wegblijven en de familie van de dode uit de weg gaan.

SAA, Schepenregister 6, folio 83

Peeter Jan Ghoes zoone werd gedood door **Gheerdt De Laet**. De arbiters zijn Nouten vanden Vloet en Peeteren van Eekele voor het slachtoffer en Jan Beyerssone van Voxdael, meyer en Mr. Adriaen Dieriicxsone voor de misdadige. In februari 1537 komt het vonnis:

---

[1] In 1096 werd in **Geraardsbergen** een Benedictijnenabdij gevestigd, de Sint-Pietersabdij. De overbrenging van de relieken van de heilige Adriaan, leidde in 1175 tot een naamsverandering. De abdij groeide uit tot een belangrijk bedevaartsoord. Het graf van de Schotse pelgrim Sint-Himelinus in de Sint-Maartenskerk in **Vissenaken** (Vlaams-Brabant) was tijdens de Middeleeuwen een welbezocht pelgrimsoord. Tijdens de late Middeleeuwen konden bedevaarders 7 belangrijke pelgrimskerken bezoeken in **Rome**, namelijk 4 grote kerken: St.-Jan van Lateranen, Maria de Meerdere, St.-Paulus buiten de Muren en de St.-Pieter en 3 kleine kerken: H. Kruis in Jeruzalem, St.-Laurens buiten de Muren en St.-Sebastiaan buiten de Muren.

[2] Zoengeld, zoengulden: een geldbedrag dat door een dader en/of zijn familie ter compensatie moet betaald worden aan de nabestaanden van het slachtoffer.

[3] Keerluiden: arbiters.

[4] Reeds in de dertiende eeuw was er sprake van Sint-Lenaarts als bedevaartsoord. Pelgrims bezochten er de relieken van Sint-Leonardus.

[5] In 1247 is er in **Wuustwezel** sprake van een houten kerk, toegewijd aan de heilige Lambertus, apostel van de Kempen. Later werd de kerk toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw-Ten-Hemel-Opgenomen. In de zestiende eeuw was de kerk een drukke bedevaartsplaats. In 1267 schenkt Aleidis, dochter van graaf Floris IV, het "wonderbeeld" van Onze-Lieve-Vrouw aan de stad **Halle** in Vlaams-Brabant. Al in 1286 was er in de stad een rijk begiftigde Mariakapel en verleenden pausen en bisschoppen aflaten aan pelgrims die een bedevaart maakten naar Halle. De zogenaamde Zwarte Madonna is nog steeds te bewonderen in de Sint-Martinusbasiliek.

zielenmissen opdragen, kaarsen offeren, de gerechtskosten betalen en voetval doen in de kerk van Wuustwezel. Hij mag niet meer wonen in Witgoor en moet bedevaarten doen naar Sint Andries en naar OLV tot Halle.[1]

SAA, Schepenregister 6, folio 151 v°

Janne van Beke Peeterssone werd gedood door heer **Claes Van Eekele Pauwelssone**, priester. De vier arbiters zijn Gebryeel Joperdens en Michiel zijn broer voor de dode en Jan Beyerssone van Voxdale rentmeester en Mter Adriaen Dierixssene voor de misdadiger. Door het vonnis van 09/11/1542 moet de misdadiger 300 zielenmissen doen celebreren. Hij heeft voetval gedaan in de kerk van Wuustwezel in presentie van de arbiters, van Peeter van Steeghoven stadthouder van de schoutet des lands van Rijen en van de schepenen.[2] Hij moet boetes betalen en mag niet meer drinken in de gelagen waar de familie van de dode zitten.

SAA, Schepenregister 7, folio 112 v°

Aert van Tyghelt Hendricxsone en **Lenaert Van Beeke Peeterssone** werden gedood door **Gielys Ments** en **Dielys vanden Bogaerde**. De vier arbiters zijn: Annout vanden Vloete Meyer en Michiel Joerdaens en Willem Van Ymmerseel en Mr. Jan Gaverelles voor de misdadigers. Volgens het vonnis van 19/08/1543 moeten er 200 zielenmissen gedaan worden, en moeten de uitvaart en zoengulden betaald worden. Op het graf der doden moet een ijzeren kruis geplaatst worden. De uitspraak is in presentie vn Peeteren van Steeghove stadhouder van den schout van Rijen, Arnout vanden Vloet Meyer, Peeter van Eekele en Aert Rommens schepenen in Wuustwezel.

SAA, Schepenregister 7, folio 127 v°

Jacob Aert Rommens werd gedood door **Corstiaen Van Ryghelt Heenricxsone**. De vier arbiters zijn: Jan Beyerssoon van Boxdale rentmeester en Jan Lodewijcx vorster[3] voor de dode en Peteren van Eekele en Adriaen Diericx voor de misdadiger. Die moet zielenmissen laten celebreren, *voetgeval* doen, een *bedevaert* doen in de kerk van Wuustwezel en een tot OLV te Halle, zoengulden betalen, roggebroden uitdelen aan de armen en wegblijven uit de gelagen waar de familie van de dode zou zitten. De voetval had plaats op 09/05/1546.

SAA, Schepenregister 7, folio 176

Corstiaen Peters van Huysen werd gedood door **Anthonis Sebastiaen Vlaandermans**. De vier arbiters zijn: Jan Lodewijcs en Adriaen Diericxssen voor de dode, en Jan van Herten en Jan Aert Heyns voor de misdadiger. Die moeten zielenmissen doen celebreren, *voetgeval doene*, de *uitvaert* en de zerk voor de overledene betalen, mag niet vertoeven in de gelagen waar de familie van de dode zit en niet op de marktdagen in *Hoochstraten* komen. Aldus het vonnis van 17/04/1547.

SAA, Schepenregister 7, folio 196 v°

Janne Huybrecht Jacob Jans werd gekwetst bij een vechtpartij. Zijn tegenstander was **Jacob Cornelis Lenaerts de jonge**. Claes Van Eekel, priester, samen met een tiental familieleden, komt tot een overeenkomst. Jacob moet de dokterskosten betalen, en in geval

---

[1] Sint Andries: verering van Onze-Lieve-Vrouw van 't Boompje in Sint-Andreis, deelgemeente van Brugge. Verering van Onze-Lieve-Vrouw van Gaverland.

[2] Het Land van Rijen was één van de zeven kwartieren van het markgraafschap Antwerpen. Het gebied omvatte onder meer Deurne, Broechem, Kontich en Hove en werd bestuurd door een schout in opdracht van de markgraaf van Antwerpen.

[3] Een vorster was een lokaal ambtenaar die onder meer functioneerde als assistent van de schout – het hoofd van een dorpsbestuur of een heerlijkheid – of als gerechtsbode.

van overlijden, alle uitvaartkosten. Bovenop een geldsom aan de gekwetste en zijn echtgenote.

SAA, Schepenregister 7, folio 229

Mathijs Aerts Byenzone werd gedood door **Jan Willemssone**, voerman. De familieleden kiezen vier arbiters: Aernout vanden Vloet en Jan Lodewijcx, vorster, voor de overleden en Jan Willem Leyssone en Jan Gheertssone voor de misdadiger. Volgens het vonnis van 19/06/1550 moet hij zielenmissen laten celebreren, *bedevaerten* doen, de uitvaart in de kerk van Hildernisse bekostigen. Hij moet voetval doen in de kerk van Wuustwezel in presentie van de arbiters, de stadhouder van den schout en vele andere personen. Hij mag niet verschijnen in de gelagen waar de familie van de overledene vertoeft.

SAA, Schepenregister 7, folio 230

Gielys Jan Gheert Wouterssone werd gedood door **Cornelis Dorens**. Vier arbiters moeten de straf bepalen. Dit waren: Jan Beyerssen van Voxdale, Meyer tot Wustwezel en Jan Lodewijcx, vorster voor de dode en Peter Pylvaeck, *castelyen* tot Loenhout en Peter Boeghaers voor de misdadiger. Het voetgeval heeft plaats in Wuustwezel op de *Plaetse omtrent de noenen* op 18/01/1551 in presentie van de arbiters, de stadhouder van den Schout en vele andere goede mannen. Hij moet zielenmissen doen celebreren, zoenpenningen betalen en mag nooit meer de gelagen betreden waar verwanten van de dode vertoeven.

SAA, Schepenregister 7, folio 316

Cornelis Joes Jan Joessone werd gedood door **Jan Heyn Vos**. De arbiters waren: Claes vanden Broeke en Jan Loeycx, vorster voor de dode en Huybrecht Jacob Jans en Anthonis Lemmens voor de misdadiger. Hij moest voetgeval doen op de *Plaetse* in Wuustwezel *omtrent de noene* in presentie van de arbiters, de stadhouder en vele andere goede mannen[1] op 10/08/1551. Hij moet missen laten celebreren en zoengelden betalen. Hij moet betalen voor het weeskind van de overledene. Hij moet op bedevaart gaan naar *Calmthout*[2] met nog zeven andere manspersonen en mag niet wonen in Wuustwezel, *Calmthout* en Putte. Hij mag niet komen in de gelagen waar de familieleden van de dode vertoeven.

SAA, Schepenregister 7, folio 337

Goeris Janssen werd *misdadigh en abuselyck* gedood door **Jan Peeters**. Arbiters zijn Jan van der Vloet en Jan Delie. Op de dag van het voetgeval zal de misdadigers 12 zoengulden betalen en 6 gulden voor het *kynderbedde*[3] van de wezen van de aflijvige. Verder nog 200 zoengulden betalen voor de kinderen van Goeris. Hij mag niet zitten drinken in Wuustwezel. Om de artikelen te doen naleven, is Gaewaeret van Yperen, waard te Wuustwezel, als borg aangesteld door het vonnis van 21/09/1566.

SAA, Schepenregister 9, folio 45 v°

Tot daar de vermeldingen van doodslagen die wij konden terugvinden in de oude schepenregisters van Wuustwezel uit de zestiende eeuw. De eerstvolgende vermelding van een doodslag dateert van 1619. Waren er dan gedurende 50 jaar geen doodslagen meer geweest in Wuustwezel? Dit lijkt onwaarschijnlijk. Allicht zullen er wel minder geweest zijn door de omstandigheden van oorlogen, de vlucht tijdens de jaren 1582 en volgende . Omwille

[1] Goede mannen: vrije, gegoede manne, gerespecteerde lieden in de dorpsgemeenschap.

[2] In Kalmthout was Onze-Lieve-Vrouw de patroonheilige. Naast de kerk waren er in Kalmthout nog twee kapellen: één ter ere van Sint-Christoffel en één ter ere van Onze-Lieve-Vrouw in het gehucht Achterbroek. Het is niet duidelijk waar de bedevaart naar Kalmthout plaatsvond.

[3] Kinderbedde?: kraambed.

van de pest waren er misschien ook de herbergen gesloten geweest. Bovendien zijn er leemten geweest in de schepenregisters, volgens de ene bron van 1580 tot 1624, volgens de andere bron van 1595 tot 1605.

Het systeem van de verzoeningscommissies was gegrond op christelijke principes zoals verzoening en vergiffenis. Dit systeem heeft ongetwijfeld zijn nut bewezen. Het werd ook algemeen toegepast. Wij vonden immers dezelfde vonnissen terug in omliggende gemeenten: Loenhout, Brecht en Kalmthout en dit met slechts kleine verschillen. Zo werd in Loenhout meestal gesproken van een "ongeval" om toch maar het woord "schuld" uit te sluiten. De rol van de pastoor kan in het systeem van verzoening niet ontkend worden. Hij beschikte immers over het nodige gezag en kon als onpartijdig aanvaard worden. Er zal soms wel veel overredingskracht nodig geweest zijn om de partijen ertoe te bewegen een verzoening te aanvaarden. Toch moet toegegeven worden dat van sommigen hun optreden niet vlekkeloos waren. Een "voorbeeldfunctie" was toen nog niet uitgevonden en priesters namen deel aan het gewone dorpsleven, ook in herbergbezoek en concubinaat. Hun "natuurlijke" kinderen vonden wij terug in hun testamenten als begiftigden. Hun eigenbelang valt vaak ook uit de vonnissen af te lezen. Bij de bestraffingen werden soms tot 300 zielenmissen opgedragen die dan voor hen een vast inkomen uitmaakten. In de akte van *Soeninghe* van 25/03/1575 in Loenhout vonden wij de volgende passus: "Jan Lodders moet alle kosten betalen die gerezen zijn bij al de vergaderingen die er geweest zijn tussen de keerslieden en de familie om het *soengeding* mogelijk te maken. Kosten die voortgekomen zijn uit het verteer van eten en drank in de herberg, waar de vergaderingen plaats hadden".

Van Loenhout naar Wuustwezel

Door Lode Van Staeyen

In de tweede helft van de vijftiende eeuw kwam de naam Van Staeyen in Loenhout regelmatig voor. Dat is af te leiden uit de talrijke vermeldingen in de Antwerpse schepenregisters. In de zeventiende eeuw kwam er echt een verschuiving naar Wuustwezel, hoofdzakelijk te wijten aan twee inwoners. Van Staeyen Adrianus en Henricus, de zonen van Petrus Henricus, waren geboren in Loenhout. Zij maakten daar de strenge winter van 1616 mee toen al het koren bevroren was en de inwoners zich moesten bevoorraden in Breda en Antwerpen. Samen met hun vader waren zij in 1619 betrokken bij een vechtpartij na een openbare verkoop van schaarhout.[1] Volgens de verklaring van de tegenpartij werd het slachtoffer *van de bancke geslagen op syn hooft en in syn aangezicht dat hij blauw en bebloet was en dat hij qualyck konde sien of horen.*

Toen de Van Staeyens in Wuustwezel arriveerden, was de zwartste bladzijde uit de geschiedenis van de streek voorbij. De Spaanse katholieken vochten er tegen de Hollandse protestanten. Een Spaans garnizoen, gelegen in Stabroek, roofde en brandde de streek nagenoeg plat. Wuustwezel was in 1582 door de bewoners verlaten, Brecht kwam aan de beurt in 1584 en Loenhout in 1589. Ook Kalmthout en Essen werden ontruimd. De bende van Maarten van Rossem gaf de doodsteek aan de streek met zijn rooftochten. Tot overmaat van

[1] Schaarhout: hakhout, laag hout. Voor het verhaal van de verkoop van het schaarhout, zie artikel verder in dit nummer.

ramp was er ook nog de pest. Door het Twaalfjarig Bestand kwam er een tijdelijke vrede.[1] De wederopbouw kreeg een kans. Het drieslagstelsel werd ingevoerd en er werd geïnvesteerd in veeteelt en nijverheidsgewassen. Uit een akte van 1582 bleek dat Philips Van der Meeren Wuustwezel en Westdoorne te leen hield van de hertog van Brabant. Hij bezat een *heerlijk huis*, een windmolen en een hove met beemden en weiden. Maar wij focussen ons hier op de gebroeders Van Staeyen.

1. Adrianus Petrus Van Staeyen

Adrianus werd geboren in Loenhout in 1588. In 1614 huwde hij met Ditfordt Antonia. Zij hadden drie kinderen geboren in Loenhout: Cornelius, Margaretha en Digna. Zijn echtgenote overleed in 1622. De zoon zou opgevoed worden door Adrianus, de dochters door hun grootvader Antonius van Ditfordt. Digna huwde in 1651 met Cornelius Van Elsacker, stadhouder en schepen van Loenhout. Hun grafzerk werd teruggevonden op het nummer 7 onder de kerktoren van Loenhout.

Het tweede huwelijk, met Cornelissen Margaretha Lamberti, had plaats op 21/05/1624. Zij was geboren in Oostmalle als dochter van de beëdigde landmeter en schepen van Loenhout. In 1625 werd zij doodziek en liet haar testament opstellen. Toch kreeg ze nog acht kinderen en overleed pas op 09/03/1682. Na de dood van Adrianus op 01/02/1640 ging zij op 17/09/1641 een tweede huwelijk aan met Adriaan Cornelis Herstraats, geboren in Brecht.

De kinderen gingen verschillende richtingen uit:
Cornelis: geboren in Loenhout in 09/02/1627, trok naar Zundert waar hij overleed op 13/11/1699. Op de Wildert bezat hij een huis met schuur, turfhuis, dries, beemden en boomgaard.
Petrus: dit is de Petrus waarvan wij vermoeden dat hij naar Ekeren is getrokken en er huwde met Ida De Boey. Hij was de vorster van Ekeren en overleed er op 23/07/1685.
Lambrecht: geboren in Oostmalle op 04/04/1631. Hij bleef gevestigd in Loenhout en had er twee huwelijken met Cornelia Rennen en Catharina Rombouts. In 1685, 1686 en 1687 was hij schepen. Hj overleed op Sneppel op 02/03/1693.
Henricus: geboren in Wuustwezel op 06/02/1633. Hij was wagenmaker en woonde, samen met zijn echtgenote Chatharina Augustijns-De Bie in de Biest.
Joannes: geboren in Wuustwezel op 25/03/1637. Hij huwde met Cornelia Van Aerde. In 1663 kocht hij een stede op de Cruyswegh en op 23/06/1673 de herberg De Valk. Zijn bijnaam was Jan Bordt.

2. Henricus Petrus Van Staeyen

Henricus werd geboren in Loenhout in 1593. In een schepenakte van 04/03/1620 lezen wij *Heyndrick Van Staeyne Peeterssone tegenwoordig wonende binnen Loenhout en aldaar ook geboren ende zijn ouders nog levende*. Met Catharina Luyckx trad hij op 20/06/1620 in het huwelijk in Wuustwezel. Daar werden ook zijn twee oudste kinderen geboren: Maria in 1619 en Petrus in 1621.

Vanaf 1623 woonde Henricus in Hoogstraten in een huis op het Gasthuisende. Daar werden zijn derde en vierde kind geboren: Jan in 1623 en Peter in 1625. Als secretaris verschijnt hij in

[1] Het Twaalfjarig Bestand was een periode van twaalf jaar van wapenstilstand gedurende de Tachtigjarige Oorlog waarin niet of nauwelijks door de opstandelingen in de Republiek werd gevochten. Het bestand duurde van 1609 tot 1621.

1626 in Rijkevorsel, op 24/10/1633 als notaris, in 1636 als notaris en stadhouder van de drossaard en in 1642 als stadhouder en voorzitter van de leenbank van Hoogstraten. Uit zijn tweede huwelijk met Maria Schuurmans werden in Rijkevorsel twee kinderen geboren: Catharina in 1627 en Joannes in 1629. Henricus is overleden in 1649.

Aanhangsel: twee schepenaktes over Henricus Petrus Van Staeyen

Peeter Henricx van Staeyen, 63 en Adriaen Henricx van Staeyen, 54, hebben verklaard dat zij met hun ouders gewoond hebben op de stede tot Kesselbeek toebehorende voorscreven Cornelie Mr. Jan Hegge en gekomen van Mr. Jan Hegge, en dat zij daar opgevoed zijn, en aldus den beemd aldaar van jongsaf hebben gekend, en ook nooit geweten hebben dat die rijbaar zou geweest zijn.

SAA, Schepenregister Loenhout 146, folio 10 v°, 11/02/1614

Certificatie voor Reijnier Smeesters. Peeter Heijnrick van Staeyen, Loenhout, 66 jaar, verklaart dat hij een jaar terug in Antwerpen was op Klapdorp ten huize van Tanneken X + Jacques Haest en hoorde alsdan dat Tanneken aan voorscreven Reijnier last gaf om bepaalde zaken in Loenhout te regelen.

SAA, Schepenregister Loenhout 146, folio 146v°, 24/04/1617

Een bewogen verkoop van schaarhout te Loenhout in 1619

Door Lode Van Staeyen

Petrus Henricus van Staeyen, geboren in Loenhout in 1551, woonde in Loenhout met zijn echtgenote Margaretha, met zijn vijf dochters Margaretha, Catharina, Anna, Elisabeth en Maria en met zijn twee zonen Adrianus en Henricus.[1] In 1619 was hij, samen met zijn zonen, aanwezig bij de openbare verkoop van schaarhout ten huize van de vorster Cornelis Goris, in diens *hoeckkamer*. De koop werd toegewezen aan het hoogste bod voor het uitdoven van de *keersse*. Peter Van Staeyen beweerde dat hij laatst geboden had, maar Peter Aert Aerts was het daarmee niet eens. De discussie leidde tot een vechtpartij. De zaak kwam voor de schepenbank waar zij lange tijd op de *Rolboeck* zou staan.[2]

Op 17 juni 1619 komt de *aanspraeke voor Peter Van Staeyen tegen Aert Peter Aerts* waarin staat dat *verwerende, den aanlegger met een drijvoetstoel een gadt in syn hooft te smijten. Voor het cureren der wonde door Mter Aert Christiaensen, chirurgijn te Brecht, ter presentie van schepen alhier, heeft aanlegger betaaelt 12 gulden met 2 cannen bier ten gelaege en voor het scrijven van de secretaris in bijsijn van de schepenen 6 stuyvers, tsamen 13 gulden en 2 stuivers*. De procureur, Peeter Jordaens, heeft het antwoord ontvangen op 1 juli 1619 en brengt de zaak voor de schepenbank op 26 augustus 1619. In zijn conclusies van 27/01/1620 vraagt Peter ook nog dat Aerts *soude betalen voor syne pyne en smarten, alsmede voor de costen van de chirurgijn, mitsgaders noch 25 carolusgulden voor syn naertse costen en verlet als hij de tyt van 6 weken te bedde gelegen.*

[1] Zie supra.
[2] Oud Gemeentearchief van Loenhout, register nr. 3770.

Verweerder protesteert tegen de *frivole en ongefundeerde aenspraecken* op 23/03/1620 en heeft op 04/05/1620 aangeboden om 6 carolusgulden te betalen. De aanlegger (Peter) vindt dat onvoldoende en noemt verweerder *valsch en onwaarachtig* en beweert dat hij sedert *dynen tijt noyt en is geweest sonder groote pynen in syn hooft*. Voor Aerts is het dan blijkbaar genoeg geweest. Op zijn beurt gaat hij tot de aanval over op 23/09/1620. Hij veklaart: *ende so syn des aanleggers twee sonen die daarbij waren opgesprongen ende hebben de verweerder van de bancke geslagen op syn hooft en in syn aangesicht dat hij soo blauw en so bebloet was dat hij qualyck konde sien of horen en dat hij insulcken noo synde ten leste eenen stoel tot syne defensie heeft genomen.* Daarop volgde een repliek van Peter Van Staeyen: *Dwelck siende des aanleggers sonen connende niet verdragen dat hun vader, een man van in de 'seventich jaeren, geslagen werde, hebben gedefenseert dwelck een kindt naer natuerlycke redenen sculdich is te doen.*

Verder blijkt dat Aerts wel de kosten van de dokter heeft betaald, maar dat er geen spoor is van een schadeloosstelling voor pijn en smart. Hij kreeg van Petrus wel vergiffenis op Goede Vrijdag zodat hij met Pasen naar het sacrament kon gaan, maar geen kwijtschelding van de geldelijke schuld. Met een *contact van sluytinghe* eindigt de zaak op 20/09/1621.

Een belangrijk man uit Kesselbeke

Door Lode Van Staeyen

De periode van 1550 tot 1620 was zeer belangrijk voor Loenhout en de streek. Na de afkondiging van het Twaalfjarig Bestand op 09/04/1609, gaven de aartshertogen Albrecht en Isabella onder meer aan de regeerders van Loenhout een octrooi om accijns van 18 stuivers te heffen op elke ton bier (10/05/1616). En op 01/02/1620 decreteerden zij ook dat alle beroepen tegen de vonnissen van de schepenbank van Loenhout voortaan voor de Raad van Brabant moesten gebracht worden en niet langer voor de hoofdschepenebank van Breda. Maar het belangrijkste feit was ongetwijfeld de invoering van de parochieregisters. Uit schepenregisters, cijnsboeken, enzovoort konden inlichtingen geput worden over ambtenaren, testamenten, de verkoop van onroerende goederen, enzovoort, maar de gewone burger zonder bezittingen kwam daarin niet voor. De parochieregisters betekenden een grote verandering.
Het oudste parochieregister ons bekend, was het huwelijksregister bijgehouden door de Antwerpse kathedraal. Het dateert van 1542. Het concilie van Trente legde aan de geestelijkheid op om de registers bij te houden en rond die tijd beginnen ze dan ook in de grote steden. In kleinere parochies vangen ze aan tussen 1588 en 1610.

Voor **Adrianus Henricus Van Staeyen** gaf die overgang het volgende resultaat: voor hemzelf of voor zijn echtgenote – **Aerts Engelberta** - geen geboortedatum; voor zijn oudste zonen **Anthonis** en **Henricus** enkel het jaar 1593 en 1596. Voor zijn echtgenote een vermelding als meter op 23/09/1601. De doop van zijn zoon **Gielis** op 10/02/1602 en van zijn zoon **Sebastianus** op 09/01/1605. In die laatste akte komt ook voor "Stady" wat verwijst naar de oorspronkelijke naam, namelijk "Staden".

Niet alleen de gebeurtenissen waren belangrijk, maar Adrianus zelf ook en wel omwille van de rol die hij heeft gespeeld in de parochie Loenhout en om de manier waarop hij zijn taken heeft vervuld. Als kind woonde hij met zijn ouders en zijn broer op Kesselbeke op een stede

gekomen van Jan Hegge. Dat blijkt uit een getuigenverklaring afgelegd in een geschil. Daaruit blijkt ook dat hij omtrent 54 jaar was, waaruit we kunnen afleiden dat hij geboren was in 1560.[1] Jan Hegge verscheen reeds in 1540 in Kesselbeke, een kleine nederzetting. Later vonden wij de familienamen: juff. Van den Dorpe, Van Dietfoort, Ijsendonc, van Hovele, Goris Cornelissen.

Vanaf 1601 huurde Adriaan de Donckerweyde en daarna een weide in het leenhof van Buerstede. Als pachter van den impost verscheen hij herhaaldelijk voor de schepenbank, onder meer op 03/10/1608, 23/02/1609/ 09/03/1609, 11/08/1609, enzovoort. In 1617 is Adriaan kerkmeester en op 15/04/1619 aanvaardt hij de voogdij over de kinderen van Jan Huybrechts. Zijn buren en kennissen, inwoners van Loenhout, leggen *eendrachtelijk en naar Waerheyt* op 22/04/1619 een verklaring af waarin zijn deugdelijkheid, zijn vroomheid geprezen worden. Hij wordt er genoemd: schepen, kerkmeester, collecteur van de koningsbede en deken van de Sint-Sebastiaengilde. Er wordt niet vermeld waarvoor deze getuigenis moest dienen.[2]

De reden voor vertrek van Adrianus is echter niet ver te zoeken. Zijn zoon Hendrik had zich schuldig gemaakt aan doodslag op Peter Cornelis Prins en mocht zich gedurende vier jaar niet vertonen in Loenhout of Wuustwezel.[3] Voor Adriaan betekende dit het einde van zijn carrière en een dramatische ervaring, zowel familiaal, sociaal als professioneel. In Roosendaal en omstreken verscheen hij nog wel eens als pachter van de impost, doch zijn tegenslagen waren nog niet voorbij. Zijn andere zoon, Anthonis, was in Kalmthout ook betrokken bij een vechtpartij in 1636. Het bleef toen wel bij zware verwondingen en het optreden van een chirurgijn.

Wuustwezel in 1600

door Lode Van Staeyen

De zwartste bladzijde uit de geschiedenis van Wuustwezel begon in 1533 door het uitbreken van de pest, een besmettelijke ziekte bijgenaamd de *haestige sieckte*, die miljoenen slachtoffers gemaakt heeft in Europa. In Wuustwezel vielen er in 1557 nog 320 doden. De pest veranderde het dagelijkse leven van de inwoners. Enerzijds waren er de voorschriften van de schepenen, zoals bijvoorbeeld voor de schrobbers en de aanduiding van de plaatsen waar zieken lagen. Anderzijds was er het verbod op feesten, zoals bruiloften, vergaderingen van schutters en dergelijke. De laatste richtlijn die we vonden was die van 11/01/1568 toen de pest opdook in Rijkevorsel, Brecht en Loenhout. Deze naburige parochies namen dezelfde maatregelen als Wuustwezel.[4]

In de strijd tussen de Spaanse troepen en de Hollandse opstandelingen, lag onze streek aan het front. De Hollandse opstandelingen hielden stand tegen de Spanjaarden en zouden uiteindelijk als de Nederlands Provinciën een soevereine staat worden. Troepenbewegingen zorgden voor veel ongemak en onheil. Bovendien kwam een Spaans garnizoen, gelegerd in Stabroek, alles leegroven en plunderen. En tenslotte haalde Maarten Van Rossem met zijn bende alles weg

[1] Oud Archief van Loenhout, register 146, folio 11 (08/02/1561)
[2] Oud Archief van Loenhout, register 147, folio 99 (22/04/1561)
[3] Archief Wuustwezel, Schepenregister 15, folio 105 (10/07/1621)
[4] Schepenregisters Wuustwezel, register 10, folio 26.

wat er nog overgebleven was. De toestand was onhoudbaar en de inwoners verlieten hun dorp. In 1582 was Wuustwezel volledig verlaten. Er zijn geen gegevens bekend waar de inwoners toen verbleven en hoe zij konden overleven. Bij verwanten die enkele dorpen verder woonden? Werden zij ergens opgevangen door de Tafels van de Heilige Geest? Alleszins is er geen sprake van georganiseerde hupverlening. Het staat vast dat sommigen door de streek hebben rondgezworven.

Na drie jaar keerden de eerste Wuustwezelnaars naar hun dorp terug en zochten onderdak in de kerk die snel vol zat tot en met de zolders. We kunnen ons voorstellen hoe het hen te moede was bij hun thuiskomst. Blij om eindelijk weer thuis te zijn, maar ontzet door het beeld dat zij aantroffen: alles vernield of beschadigd, braakliggende akkers. Eerst en vooral moest er worden opgeruimd, de hofsteden, stallingen en schuren hersteld of heropgebouwd werden, het landsbouwmateriaal bedrijfsklaar gemaakt worden.

In 1600 was Wuustwezel aan het werk. De landbouw was weer op gang gekomen in het ritme der seizoenen; ploegen, zaaien, oogsten. Er was meer belangstelling gekomen voor een specialisatie in de veeteelt. Niet alle inwoners waren teruggekeerd zodat enkele akkers en weiden ongebruikt bleven. Inwoners van Kalmthout, Essen en Achterbroek en de omliggende dorpen kwamen in Wuustwezel grond bewerken en beesten "beweiden". De Raad van Brabant besliste op 27/02/1601 dat ze moesten bijdragen in de dorpslasten.[1] De turfwinning werd hervat. Zij had zich in de vorige eeuw ontwikkeld in het noordelijke deel van het dorp dankzij de tussenkomst van mevrouw Maximiliana Van der Oot, de weduwe van Philips Vander Meeren.

Weldra ging het in Wuustwezel goed, zeer goed zelfs en dat was ook bekend in omliggende en in andere dorpen. Zo kwamen ook vreemdelingen zich in Wuustwezel vestigen. Doorgaans moesten zij een borg betalen van 300 gulden, maar dit gebeurde niet altijd, zodat zij ten laste kwamen van de Tafel van de Heilige Geest.[2] Het liep uit de hand en de vorster Albert Fisser decreteerde de volgende artikelen:[3]

1. Er mogen geen personen komen wonen, getrouwd, of belast met kinderen buiten Wuustwezel geboren, tenzij zij zich bij de schout hebben gemeld en een borg hebben gegeven van 300 gulden. De boete werd vastgesteld op 12 gulden, waarvan 1/3de voor zijn Majesteit, 1/3de voor de armen en 1/3de voor de officier die de vreemdelingen zal doen vetrekken.
2. Omdat er in de dorpen verscheiden soorten van volk en arme huishoudens zijn ingeslopen, zonder te voldoen aan hetgeen is voorgeschreven, is besloten dat zij 6 weken na publicatie dezer zich moeten "reguleren".
3. Omdat het dorp bestaat uit verschillende gehuchten ver van elkaar gelegen, wordt geordonneerd dat de eigenaars die huizen of kamers verhuren aan vreemdelingen dit moeten melden, anders zullen zij aangesproken worden om de borg van 300 gulden te betalen.
4. Steun zal enkel mogen verleend worden aan armen die hier geboren zijn, met uitsluiting van de vreemdelingen.
5. De pastoors moeten in de doopboeken notie houden of de kinderen bij hun gedoopt, geboren werden uit inboorlingen of uit vreemdelingen.

---

[1] Schepenregister van Wuustwezel, register 13, folio 120.
[2] Voorloper van het huidige OCMW.
[3] Schepenregister van Wuustwezel 1697, folio 1.

Staeymans

door Lode Van Staeyen

Volgens de inhoud van een schepenakte uit Loenhout van 11/02/1614 hebben Peeter Henricx van Staeyen, 63 jaar oud, en Adriaen Henric van Staeyen, 54 jaar oud, verklaard dat zij met hun ouders gewoond hebben te Kesselbeek op een stede van Cornelie Hegge. De schrijfwijze van de familienaam was reeds meer dan 100 jaar in gebruik. Zij was correct en is dat gebleven tot op heden. Maar voor dezelfde personen daagt ook de naam "Staeymans" op. Zowel vóór als na de hoger geciteerde akte, bijvoorbeeld in 1603 en in 1617. De zoon, Heynrick Van Staeyen Peterszoon, verschijnt onder die naam op 09/03/1620. Het gaat hier dus niet om een vergissing, maar om twee gelijkwaardige schrijfwijzen en er is geen enkele aanwijzing waarom dat zo is, of welke de eerste was. Soms werden ze beide in één akte vermeld door dezelfde persoon.

In één zinnetje uit 19/01/1605 komt de juiste toedracht tot uiting. Het is in de doopakte van een Sebastianus: "Elisabeth filia Petrus Henrici de Stady vulgo Staeymans".[1] Gaat het hier nu over een beschaafde taal en een dialect? Of verwijst "de Stady" naar de "heren van Stade"en Staeymans naar het gewone volk? Het verschijnsel is niet gebonden aan Loenhout, maar komt ook voor in al de aangrenzende parochies Wuustwezel, Brecht, Zundert, Roosendaal, Rijkevorsel, enzovoort. De naam verwijst naar Stade(n). In een ander artikel hebben wij al die plaatsnamen op een rijtje gezet.[2] Voor Loenhout en omstreken was het ongetwijfeld het Staden bij Sint-Truiden.

JAN VAN STADEN

Het is in Wuustwezel dat wij een eerste spoor naar Staeymans vonden en dat begon met een Jan Van Staden die vanaf 1455 in de schepenregisters verscheen. Mogelijk was het een zoon van Servaes van Staden die in 1440 op Popendonck woonde. Alle vermeldingen gaan uitsluitend over het onroerend goed gelegen op Ginhoven in Wuustwezel met aanduiding van de aanliggende panden, namelijk Wouter Goedenaert, Dbrakenbloc, Hubrecht Aeyelen. Niets over Jan persoonlijk. Tot er op 20/05/1483 op Ginhoven een *staeymansgoet* verschijnt van anderhalve bunder, wat ongetwijfeld verwijst naar Jan Van Staden of zijn afstammelingen.[3] Ook later werd de naam nog vermeld, namelijk in 1501, 1553, 1682 en 1753.

Wat is er geworden van de oorspronkelijke eigenaar of pachter? Is het gezin uitgestorven? Wij mogen een andere mogelijkheid zeker niet uitsluiten. De bronnen uit die tijd zijn schaars. De schepenbrieven van Wuustwezel zijn slechts bewaard vanaf 1483 en door de troebelen in de streek hadden veel bewoners hun hofsteden verlaten. Landsgrenzen waren er niet en een nederzetting, zoals Ginhoven, kon zich uitstrekken over verschillende parochies, in dit geval Wuustwezel, Zundert en aanliggende. Jan Van Staden heeft mogelijk ook veiliger oorden opgezocht en is misschien in een ander gehucht van Zundert terechtgekomen, namelijk in Steenpael waar er in 1657 een *Staeymansstede* geweest is, een *Staeymansgoet* in 1684 en een *Staeymanspolder* in 1718.

---

[1] Parochieregisters van Loenhout 1601-1686.
[2] Van der Achtert uit Staden. Zie *Vlaamse Stam*, jaargang 47 (6), 2011.
[3] Schepenregister Wuustwezel, register 1, folio 8.

ZOEKTOCHT NAAR HENDRIK

Uit een akte op naam van de zoon, Peter Hendrikx, kunnen wij enkele gegevens putten over vader Hendrik. Hendrik leefde nog in 1560 (geboorte van een zoon). Hij is geboren in het begin van de zestiende eeuw. Hij leefde tot na 1560 op een stede in Kesselbeke, vermits de zoon Adriaan verklaarde dat hij daar als kind gewoond had en daar door zijn ouders was opgevoed. Aan Hendriken is er in de oude schepenregisters alvast geen gebrek: Hendrik Willemsson, Hendrik Janssone, Hendrik Corneliszoon. Talrijke beschrijvingen vermelden alleen maar de eerste voornaam. Soms ook specifiek: de fluyter, soldaat, calf, enzovoort. Het wordt zoeken naar een speld in een hooiberg.

Tot de aandacht getrokken werd op het optreden van Peter Hendriks (de zoon) als leenman van Daniel Buycx in 1619, 1620 en 1629.[1] In de heerlijkheid van Loenhout was er een Hof van Buerstede, eigendom van Daniel Buycx en daar vonden wij Jan Hegge en een Hendrik Jan Van Staeyen als buren in 1554. De speld was gevonden. In de schepenregisters vonden wij Hendrik Jan terug vanaf 16/03/1539 en met de gegevens waarover wij konden beschikken was het mogelijk de familie samen te stellen.

Jan x Margriet
- **Hendrik Janssone** x Geertruid — broer van Jan, Lenaert en Maria
  - **Jan Hendriksone** x Catharina
  - **Peter Hendriksone** ° 1551 x Vermunten Margaretha, + 22/06/1639
  - **Magdalena**
  - **Cornelis Hendrik**
  - **Adriaan Hendrik** ° 1560 x Aerts Engelbertan + na 1619

HENDRIK JANSSONE VAN STAEYEN

Het is na de dood van zijn vader, Jan, dat **Hendrik Janssone Van Staeyen** in de schepenregisters van Loenhout verschijnt. Voor het eerst op 16/03/1539 als hij een rente verkoopt op zijn beemd: den Dorent. Andere vermeldingen waren er op 18/10/1540, 29/01/1541, 08/02/1541, 01/03/1541, 16/08/1541 en 28/05/1542, meestal over renten die hij verschuldigd was. Uiteraard is deze lijst onvolledig gelet op de talrijke inschrijvingen waar enkel de eerste voornaam geschreven was en die wij, om die reden, niet hebben kunnen terugvinden.

Op 30/05/1545 begint Hendrik Janssone Van Staeyen een geschil voor de schepenbank tegen Lenaert Steenbackers en in 1546 blijkt dat hij een stede te leen houdt op de Huffel. Als leenman in het Hof van Buerstede, eigendom van Daniel Buycx, is hij verschenen in 1554, als buurman van Hegge. Een wel heel speciale vermelding is er op 10/03/1561. Zij luidt als volgt: Heyndrick Jan van Stayen bracht enige hemden naar Antwerpen bij Heyndrick Dicbuer te behoeve van Catharine Peeter Vander Buyten, bracht deze laatste ook terug naar Loenhout. De reden was dat Catharina in onmin leefde met haar stiefmoeder en weggelopen, of weggestuurd was naar Antwerpen. Zonder bagage blijkbaar. Heyndrik was verwant met de familie Ven der Buyten, vandaar zijn tussenkomst.

[1] Heerlijkheid Loenhout, register 392, folio 7.

Wij vonden geen gegevens over activiteiten van Hendrik daar waar de familie doorgaans functies uitoefenden. Zijn broer Jan Janssone was schepen en zijn eigen zonen kerkmeester, pachter van den impost en zelfs burgemeester. Als bezitter van panden waarop een rente rustte, verscheen hij nog op 18/12/1565, altijd en tot aan zijn overlijden in 1569, uitsluitend onder de naam Van Staeyen. Als de weduwe optrad op 03/07/1573 was het ook nog altijd: de weduwe en de kinderen van Heyndrick Van Staeyen. Zijn kinderen waren dan nog minderjarig en het zou interessant zijn te kunnen nagaan onder welke naam zij verschenen op het ogenblik dat zij in de openbaarheid kwamen. Helaas is er in die periode een leemte in de oude schepenregisters.

PETER STAEYMANS

Er is geen historische achtergrond voor de naam Staeymans. Het is een verschijnsel van de eeuwwisseling van het einde van de zestiende naar de zeventiende eeuw en in één bepaalde tak van de familie Van Staeyen. Het gaat dus over Peter en Adriaan en hun kinderen en kleinkinderen. Onder de naam Sateymans werd Peter op 06/03/1589 door de schout gedagvaard en in 1592 en 1593 legde hij onder dezelfde naam een rekening voor in verband met zijn verteer bij de schatting van goederen. Maar in 1596 werd hij als Van Staeyen vernoemd als bedezetter. In die periode was de verwarring, begonnen na de dood van Hendrik Jan, compleet. Na de dood van Jan Van Staden in Wuustwezel, of na zijn definitief vertrek, bleef de naam *Staeymansgoet* bestaan, maar enkel voor de landen of beemden, niet voor een persoon.

In Loenhout in het cijnsboek van 1539(5) is er sprake van *Staeymansmorte*r (drassige grond), maar was er ook geen verwijzing naar een bepaald persoon. Na de dood van Hendrik Jan was er een geschil op 10/10/1569 tussen Van Elsacker en Van Alphen over het gebruik van een erf het *Staeymanshof.* En op 08/02/1573 maakt Cornelis Cornelis Van Elsacker aanspraak op op een stuk land *Staeymanshof* gelegen op de Sneppel. Tenslotte verkocht Van Elsackers op 18/04/1573 een stuk land geheten Staeymans hof aan de Lathouwer uit Antwerpen.

Op het eerste gezicht is de benaming van Staeymans ook beperkt tot het onroerend goed of misschien vanaf de erfopvolging net niet en ligt daarin de verklaring voor het ontstaan van de persoonsnaam: **Staeymans**. Tenslotte staat het vast dat de inschrijvingen in de registers door verschillende "clercken" gebeurd zijn, wat zeker tot vergissingen zal geleid hebben.

VAN DER ACHTERTS UIT LOENHOUT

door Gerard Geudens en Lode Staeyen

Het woord "**Achter**" wil zeggen dàt waar een persoon, een plaats of een voorwerp zich bevindt ten opzichte van een ander. Het is geen patroniem, geen toponiem en geen beroepsnaam. Op zichzelf betekent het helemaal niets. Dat geldt ook voor Vanboven, Van Beneden, Van Vooren. In samenstellingen vinden wij soms een aanwijzing: Van Achterhagen, Van Achterkercke, Van Achterrijt. Het is in familienamen terechtgekomen die in principe overal kunnen ontstaan zijn. Maar van twee plaatsen zijn wij zeker, namelijk Staden bij Sint-Truiden en in Schelle. **Van achter of de Achter (Latijn)** zal wel de oorspronkelijke schrijfwijze geweest zijn, maar die werd later ook: Van achtert, Vander

achtert, Vanden Achtert. De namen lagen nog niet vast en dezelfde naam kon met verschillende schrijfwijzen opduiken. Hoe kwam nu de naam in Loenhout terecht? Hij zou in Loenhout zelf kunnen ontstaan zijn en er zijn gegevens die daar op wijzen.

De mening dat van de Sint-Bernaertsabdij uit Schelle aan de basis zou kunnen liggen, kan misschien wel verdedigbaar zijn. Toen de abdij in 1288 de tienden en het patronaatsrecht kocht van de heren van Breda, stuurde zij een pastoor naar Loenhout en Wouw, vergezeld van pachters en anderen. Op dezelfde manier zijn de Van achters terechtgekomen in Westmalle, Zoersel en ander parochies. Tenslotte staat het vast dat inwijkelingen vanuit Staden als Vander Achtert in Loenhout terechtgekomen zijn.[1]

I. DE HUIDEVETTERS

In de veertiende eeuw trok een familie Van der Achtert vanuit Loenhout naar Antwerpen om er het beroep van huidevetter uit te oefenen. Dat gebeurde aan de rand van de oude stad: Nieuwstraat, Huidevetterstraat, Gasthuisstraat.[2] Een Arnoud, een Hubrecht en een Peter Van der Achtert werden respectievelijk vernoemd in 1406, 1408 en 1414, en een Arnoudsdochter in 1432.

Arnoud was gehuwd met Liesbet S'leuven en woonde op de hoek van de Oudaen en de Gasthuisstraat. Hij noemt Hubrecht zijn neef. Zijn financiële situatie was zeer slecht zodat zijn goederen moesten worden verkocht. Hij had een dochter – Katleen Arnoudsdochter – die woonde in de Wijngaarstraat. In 1432 werd er in een akte nog melding gemaakt van erfelijke goederen binnen Loenhout.
Hubrecht wordt ten vroegste vermeldt in 1397. Samen met zijn echtgenote, Lysbeth Jan Dielisdochter, kocht hij in 1406 twee *buynder* land langs de Mechelsebaar in Mortsel. Hij is overleden in 1415 en liet vijf kinderen na: Katlijne, Lysbeth, Beatrijs, Barbel en Jan. Deze laatste liet zich "meester" noemen en was broeder van St. –Jan. Voor hem zijn er geen aanwijzingen naar Loenhout of naar familieleden.
Peter werd als *aanliggend* vernoemd in een akte uit 1414 op naam van Gysbrecht van Polfiet, een priester. Het pand was gelegen aan de Meir. Een dochter liet zich scheiden van haar echtgenoot Jan Goedens. In 1428 komt het tot een afrekening over de goederen tussen Peter Van der Achtert en Jan Goedens.

II. NEDERVENNE

Een uitgebreid bijdrage werd reeds vroeger onder dezelfde titel gepubliceerd in dit blad.[3] Een samenvatting van dit artikel mag echter niet ontbreken in de algemene familiegeschiedenis uit Loenhout. De oudste vermelding dateert al uit 1303 waar in een akte uit Breda wordt vermeld "Johannes de Loenhout dictus de Nedervenne". Een tweede was op naam van Godenaerts te Nedervenne en dan komen Katelijne in 1401 en tenslotte Jan Vander Achtert in 1410. De nederzetting bestond toen nog maar uit enkele huizen, maar ze zou later uitgroeien tot een belangrijk gehucht van Loenhout.

[1] Zie onze bijdrage: Vander achterts uit Staden in *Vlaamse Stam*, jaargang 47, p. 538.
[2] Zie onze bijdrage in Vlaams Stam, jaargang 46, nr. 3.
[3] Wesalia II, jaargang 13, nr. 1.

JAN VANDER ACHTERT

Deze naam wordt vernoemd in het leenboek van Loenhout dat in 1453 werd opgesteld door Daniel van Bouchout.[1] De vermelding luidt als volgt: "Aliet Hubrechts dochter van Lueken hout een vol leen dat Jan Vander achter was". De perscelen werden opgesomd: *een vierendeel buynders daer huys en hof op staet gelegen te Nedervenne* en verder beemden onder andere op *Popendock, saetlant op Haghencruys, op de bolsacker en op de molenacker*. De vraag is nu sedert wanneer deze inschrijving in dit leenboek of in het vorige stond. En over welke Jan gaat het dan? In elk gezin was er een Jan. Het kan hierbij gaan om een zoon, een vader of een grootvader.

Wij kwamen op het spoor van een Jan door de namen van zijn kinderen die zich "Janssone" noemden, namelijk **I. Jan Vander achtert Janssone** en **II. Rombout Vander achtert Janssone**. Daar hoorden ook nog drie dochters bij, namelijk **III. Marya**, **IV. Margriete** en **V. Katlijne**.

I. Jan Vander Achtert Janssone

Hij was met zijn familie neergestreken vlakbij de Sint-Michielsabdij. Zij werden zeer welvarend door erfenissen: van zijn ouders, van zijn zus Katleen die vroegtijdig overleden is en van de familie van zijn echtgenote **Beatrice Lathouwers**. Dat vertaalde zich in onroerende goederen: 't Groot huys, 't Cleynhuis, land en verloren cost, en ook uit talrijke beleggingen onder de vorm van aankoop van tenten, onder andere van zijn broer Rombout op 01/06/1415 en in 1422 en ook van zijn schoonbroer Mattheus De Gruyter.
Jan verscheen nog persoonlijk in een akte van 02/01/1444, maar op 11/02/1445 zijn het zijn weduwe en de drie zonen: **I.1 Cornelis**, **I.2. Claus** en **I.3 Jan**.

I.1. Cornelis Jan Janssone

De drie broers bekennen op 16/02/1477 dat zij *gescheyden en gedeelt* zijn van alle goederen en besterfenissen van Jan Vander Achtert en Beatrijs Lathouwers, hun vader en moeder wijlen.[2] Cornelis, schrijnwerker, werd altijd als eerste vermeld en daarom vermoeden wij dat hij de oudste was. Hij erfde het *cleyn huis en de helft van de hove in de Cloosterstraat*. Op 06/04/1454 verscheen Katleen Van Steenbergen en noemde zich weduwe Cornelis Vander Achtert. Zij verkocht de *camer met hove* gelegen bij het klooster. Van kinderen was nergens geen sprake.

I.2. Claus Jan Janssone

Ook van Claus was geen sprake vóór de scheiding en deling. Hij *zal hebben en behouden* het Groot Huys met de helft van de hove en de panden gelegen naast het Cleyn huys. Claus en Jan zullen samen een hof behouden gelegen buiten de *verloren cost bij de calchove*. Voor zijn huwelijk met Lysbeth Clinckx werden de voorwaarden opgenomen in een akte van 08/05/1448 waarin stond dat haar goederen na haar overlijden overgaan naar haar erfgenamen, namelijk een huis met hove in de Lange Nieuwstraat, de helft van een huis in Dendermonde en één in de Zaveslteeg bij de Coudenbergh. De zoon van Jan Vander Achtert

[1] Archief van de Heerlijkheid Loenhout, register 302, folio 10 v°.
[2] Schepenregisters van Antwerpen, register 40, folio 167 v°.

wordt samen met zijn vader vernoemd in 1471 als timmerman. De dochter Katleen Vander Achtert bleef ongehuwd. Zij erfde later het huis van haar moeder in de Lange Nieuwstraat.

I.3 Jan Jan Janssone

Bij de erfdeling kreeg hij de hof en de *verloren cost bij de calckhoeve*. Elk jaar ontving hij van zijn broers een rente van 16 schellingen. Samen met hen werd hij nog herhaaldelijk vernoemd, namelijk in 1450, 1453 en 1454.

II. Rombout Vander Achtert Janssone

Rombout was fortsiermaker. Hij bouwde houten kisten met een ijzeren beslag en die werden aangeboden op de markt. Daarom werd hij in 1410 in de lijst van de poorters opgenomen als *Rommout Vander Achtert marskramer*. Na het overlijden van zijn ouders in 1415 verkoopt hij – nog altijd als Rommout – een rente op zijn aandeel in de geërfde goederen. Dat herhaalt zich in 1422 na het overlijden van zijn zuster Katleen. Als hij de rente op zijn broer Jan verkoopt aan het godshuis, dan noemt hij zich **Rombout Van Nedervenne**. Het resultaat is dan dat in dezelfde familie twee broers met een verschillende familienaam voorkomen. In 1422 krijgt hij van **Margriete Van de Putte** twee kamers met hove ter erve in de Zirkstraat. Aliet Michiels, zijn echtgenote, treedt in 1434 op als weduwe met twee zonen **Jan** en **Wouter**.

Jan Vander Achtert Romboutszoon verschijnt voor het eerst op 23/11/1435 als hij een erfelijke rente verkoopt op goederen van Peter Vander Aerde. Het huis in de Zierkstraat wordt verkocht op 12/10/1439. Met zijn echtgenote **Margriete Boons** koopt hij een rente op goederen in Wuustwezel. **Wouter Vander Achtert Romboutszoon** koopt in 1429 een vierde van een huis in de Kipdorpstraat. Als poorter van de stad Antwerpen werd hij als marskramer ingeschreven in 1438. Een nieuwe Rombout van Nedervenne, koffermaker, verschijnt in 1499.

III. Marya

Marya was weduwe van Gielys Coels en daarna echtgenote van Michiels van Yper.

IV. Margriete

Margriete werd samen met haar broers en zusters vermeld in een akte van 10/12/1422. Samen met haar verscheen Godevaert Nockerboom.

V. Katlijne

Katlijne was gehuwd met Matheus De Gruyter, kleermaker. Zij is overleden in 1422 en had een testament gemaakt ten voordele van haar nicht Katleen Coels. Vermoedelijk was zij zelf kinderloos.

III. DE DONCK

Volgens Van Dale betekent "donk" een moeras of een hoogte nabij een moeras waar een zandlaag dicht en net boven de oppervlakte komt. Aan de vele namen van dorpen te zien, moeten er nogal wat geweest zijn: Van Arendonk tot Wilmarsdonk. Ook familienamen verwijzen naar een donk: Verdonck, Vanderdonck, enzovoort. Loenhout had een *Donck*, maar de schepenregisters zijn er pas bewaard vanaf 1478 en in de Antwerpse registers zijn er

slechts enkele vermeldingen terug te vinden, onder meer in 1436, 1438 en 1439. De *Donck* is vooral in het nieuws gekomen door het Leenboek van Daniël van Bouchout.

De familie van Bouchout was al bekend in 1288 toen een Daniël deelnam aan de slag bij Woeringen. Vanaf 1364, en meer dan honderd jaar lang, bleef zij in het bezit van de heerlijkheid van Loenhout. In 1453 liet **Daniël van Bouchout** een nieuw leenboek samenstellen met de titel: "Dit zijn de mannen die leenhoudende zijn van de heer Daniël van Bouchout, burggraaf te Brussel, in zijn heerlijkheid van Loenhout". In dat boek komen ook nog gegevns voor uit 1440 en die luiden als volgt: "Hout Jan Vanden Wijgaerde te leen van **Jan Willemssone Vander achtert tlant** op te Donck en den Rietbemdt daartoe en gelegen aan Jan Vorselmans".[1]

Een **Rietbeemt** behoeft geen commentaar. Ook in Wuustwezel was er een. **Vorselmans** had een vol leen. Andere takken van de familie waren gevestigd in Wuustwezel en in Kalmthout. Zijn drie kinderen, Peter, Jan en Lysbeth werden herhaaldelijk vermeld. Nog in 1543 heeft Lysbeth een kleine stede op de Donck. De gegevens van 1440 werden herhaald in 1453 en vanaf 1454 was er ook een Hendrik Vander Achtert wiens goed als "aanliggend" op de Dock beschreven werd.

Jan Willemssone Vander Achtert

De inschrijving in het leenboek van 1440 werd letterlijk herhaald in dat van 1453 en ging uitsluitend over een stuk land. In 1455 ging het over de Rietbeemd, 3 mudden *saetland* en een huize met land. Was nu het huis met aanhorigheden ook in achterleen gegeven zoals het land in de vorige registers? Waarschijnlijk wel want het leenboek van 1532 luidt het dat Gielys Van de Wijngaerde de ganse doening te leen houdt. Met de gegevens uit de leen- en cijnsboeken valt er verder niets af te leiden over Jan en Willem. Als Jan in 1440 meerderjarig is, dan moet hij geboren zijn vóór 1415 en Willem vóór 130. Dat is dan het enige. Uit niets blijkt dat Willem ook nog andere zonen had. Als de naam vermeld werd samen met die van de vader, dan betekent het dat die in de parochie reeds bekend was. Wij kunnen dus de mogelijkheid van een afkomst uit Staden of Kontich uitsluiten. Volgens de tradities van het peterschap was er altijd een zoon die dezelfde voornaam kreeg als zijn grootvader. In dit geval had Jan een zoon die Willem heette.

In de schepenregisters van Loenhout vonden wij in 1487 twee schuldbekentenissen en in 1492 is er een schuldbrief geweest waarnaar later verwezen werd. De familienaam is ondertussen overgegaan naar Verachtert. Willem Verachtert werd in 1496 aangeduid als aanliggend perceel; op 24/09/1513 vermeld als aanliggend op Schoubosch. Op 24/02/1517 komt hij voor in een akte van het laethof van Popendonck als schuldenaar van een rente die reeds 21 jaar oud was. De inschrijving op naam van Willem Verachtert op 21/09/1599 kan alleen maar betrekking hebben op een nazaat.

Familienamen die voorkwamen in de akten over de Donck

Jan Vanden Wijngaerde (1436 en 1440), Dierick Vanden Bogaerde (1438), jonkheer Van Wesemael (1438), Joannes Lodewijckx (1438), Katlijne Coels (1438), Hendrik Achterlant (1439), Wouter Vanden Haghe (1439), Jan Vorselmans (1440), Jan Willemssoon Vander Achtert (1440), Peter Van der Rijt (1459), Jan Hendrik Lauwerd (1513), Hendrik Heylens

[1] Heerlijkheid van Loenhout, register 302, folio 1.

(1514), Godevaert Eysendonckx (1515), Katlijn Van Huysse (1518), Jan Lauwers (1518), Willem Vanden Wijnaert (1519), Cornelis Luyckx (1519), Peterssoon (1519) en Jan Luycx (1530).

IV. POPENDOCK

De heerlijkheid van Popendonck lag als een klein eiland in de heerlijkheid van Loenhout. Ze was amper 43 bunder groot en werd rechtstreeks verheven van de hertog van Brabant. Zij had een eigen laathof, maar geen afzonderlijk beheer. De cijnsen en de leenrechten die de heer toekwamen, werden in de registers van Loenhout opgenomen. Omdat de twee heerlijkheden vanaf 1579 dezelfde eigenaar hadden, werden zij samengevoegd en was Popendonck een gehucht van Loenhout geworden. Voor de studie van het geslacht Vander Achtert was Popendonck zeer belangrijk. Aan de hand van de oudste geschriften en de oudste schrijfwijze van de naam zijn wij er vrijwel zeker van dat de naam daar ontstaan is. Uit een roltekening berustend in het Algemeen Rijksarchief te Brussel putten wij de oudste informatie uit 1377 tot 1383. Het gaat over een geschil tussen de broeder **Peter, Geert, Jan** en **Wouter Van daer Achter**. Ook **Geertruit jans wijf** werd daarin vermeld. Wij realiseren ons dat de leden van dat gezin geboren zijn omstreeks 1350. Bij gebrek aan bronnen is het onmogelijk om vanuit de oudste gegevens een afstamming op te stellen, behalve voor de inwoners die vertrokken waren naar Antwerpen. Daar zijn de schepenregisters bewaard vanaf 1396 en in Loenhout vanaf 1478.

Arnoud Janssone die wij terugvinden in Antwerpen als huidevetter (zie hoofdstuk I) was duidelijk de zoon van de Jan uit 1377-1383 en afkomstig uit Popendonck. In de teksten werd verwezen naar *den Ouden Hof en de stede Popendonck*. In 1409 werd een akte opgesteld vermeldend zijn onroerende goederen die hij wegens zijn schulden in pand moest stellen.[1]
Tussen de huidvetters ook nog een **Hubrecht**, een neef van Arnoud, die dan ook afstamde van één van de broeders uit de oudste generatie. Een **Katleen Arnoudsdochter** maakte nog melding van erfelijke goederen in Popendock.
Een **Geert Geerstoon** uit Kalmthout zal ook een afstammeling zijn van één van de broeders uit de eerste generatie.
Een **Wouter** Vander Achtert verscheen in de Antwerpse registers in 1435 en 1437 en was waarschijnlijk ook een afstammeling van één van de broeders uit de eerste generatie.
Loenhout was, uiteraard, meer dan Nedervenne, Donck en Popendonck. Overal kan er wel één of andere Vander Achtert gewoond hebben. Maar niet iedereen werd vermeld in de registers, in de cijns- of leenboeken. De meesten hebben in de vijftiende en in de zestiende eeuw helemaal geen sporen nagelaten. Door de invoering van de parochieregisters kwam daar verandering in. Door de invasie van valkeniers, aangetrokken door Daniel van Bouchout, ontstond er verwarring. Zij noemden zich ook Vander Achtert, maar dan afkomstig uit Staden. De naam ging geleidelijk over in Van Staeyen. In het cijnsboek van 1530 heetten zij allemaal Van Staeyen met de aanvullende aanduiding "vroeger toebehorend aan Vander Achtert". Aanvankelijk woonden zij op Popendock, later ook op de Huffel, Hesselinck en de Sneppel.

Peter Vander achtert die men heet Van Stade woonde en had goederen op Popendonck.
Cornelis Vander Achtert alias Van Staeyen Peterszoon 1453
Margriet Petersdochter Vander achtert 1453
Jan Vander achtert alias Van staeyen des voorschreven Cornelis broeder 1453

[1] Schepenregisters van Antwerpen, register 3, folio 38.

Jan Simons, *Boerderijen in Loenhout. Neerven en Sneppel*

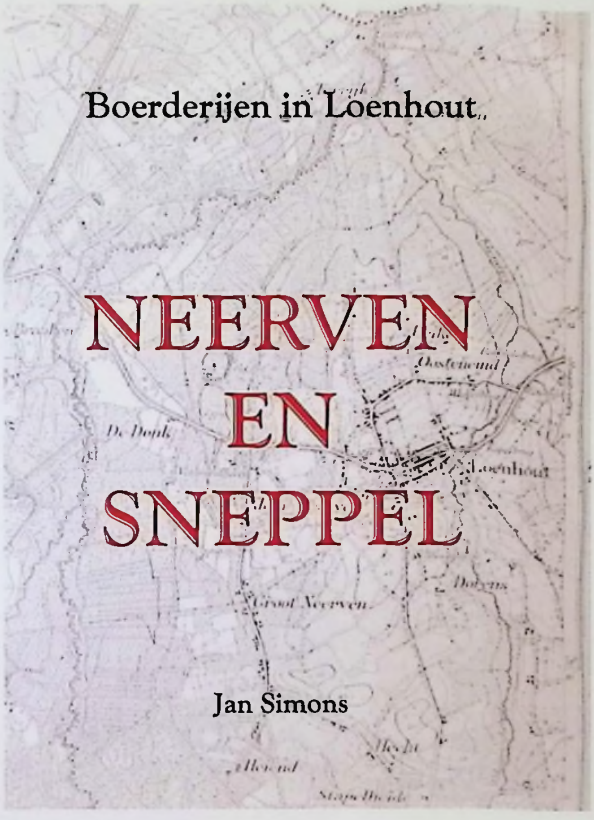
Door Jan De Meester

Met zijn boek *Boerderijen in Loenhout. Neerven en Sneppel* levert Jan Simons een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving over Loenhout. Op een erudiete manier beschrijft de auteur de geschiedenis van 28 hoeven van het gehucht Neerven en 12 hoeven van het gehucht Sneppel. Jan Simons benadrukt dat hij niet zozeer de geschiedenis schrijft over de hoeves zelf, maar dat hij eerder een 'stamboom' heeft willen opstellen van de boerderijen. Het opzet van het boek was nagaan wie de eigenaars en bewoners waren en daarbij heeft de auteur zich beperkt tot de hoeves die tot in de twintigste eeuw effectief als landbouwbedrijf gefunctioneerd hebben. Zoals bij al zijn publicaties heeft de auteur zich hiervoor bijzonder goed gedocumenteerd in allerhande archiefingangen. Voor de zestiende eeuw werden de leen- en cijnsboeken en de schepenregisters van Loenhout geraadpleegd en de parochieregisters vormden naast de meetboeken en de figuratieve kaart de bronnen voor de zeventiende eeuw. De mast- en zetboeken en het archief van het kadaster en notarisakten vormden de bronnen voor het onderzoek over de negentiende en twintigste eeuw.

Het is niet toevallig dat Jan Simons geïnteresseerd is voor de geschiedenis van de hoeven van Neerven en Sneppel en logischerwijze de landbouwgeschiedenis van deze gehuchten van Loenhout. Neerven en Sneppel zijn twee zeer oude gehuchten. Sneppel, in oudste bronnen ook wel *Sneppelaer* genoemd, was één van de twee nederzettingen waaraan Loenhout zijn ontstaan zou te danken hebben. Neerven van haar kant wordt in dertiende-eeuwse bronnen reeds als aparte heerlijkheid binnen Loenhout vermeld. Beide gehuchten zijn doorheen de tijd welvarend geworden dankzij de landbouw en daarvan zijn de overgebleven hoeves nog een getuige. Dit lijvig en goed gedocumenteerd boek mag gerust een belangrijk boek genoemd worden. Jan Simons surft met zijn onderzoek immers op de golven van de hedendaagse geschiedschrijving en het huidige erfgoedonderzoek. We kunnen daarom ook wel spreken van een 'modern' boek en dit om vier redenen. Het boek speelt in op de nog steeds groeiende interesse van academische historici in agrarische geschiedenis en bewijst ook het toenemende belang van de lokale geschiedenis in onze moderne maatschappij. Bovendien past het boek van Jan Simons in de hernieuwde visie op heemkunde en is het eigenlijk een pleidooi voor de opwaardering van het onroerend erfgoed.

Landbouw is in het verleden steeds zeer belangrijk geweest voor Loenhout, voor de Noorderkempen en bij uitbreiding voor geheel Vlaanderen. Loenhout is ook steeds een landbouwdorp geweest. Tot diep in de achttiende eeuw wordt aangenomen dat maar liefst meer dan 80 procent van de Loenhoutse beroepsbevolking een beroep uitoefende dat gerelateerd was aan de landbouw. Pas vanaf het begin van de twintigste eeuw mag men er van uitgaan dat er minder landbewerkers waren dan werkmannen en fabrieksarbeiders in Loenhout. Dit betekent echter niet dat de landbouw in Loenhout altijd gefloreerd heeft. De Loenhoutse landbouwers, en dus waarschijnlijk ook die van Neerven en Sneppel hebben hun deel van de miserie gekend doorheen de geschiedenis. Het uitbreken van de Tachtigjarige Oorlog bijvoorbeeld was het begin voor een rampzalige periode voor de Loenhoutse landbouw. Tijdens de periode 1580-1590 werd Loenhout meer dan eens geplunderd en mensen gingen massaal op de vlucht. Toen de schepenen van Loenhout op 15 september 1593 in opdracht van het Antwerpse stadsbestuur een vergelijkend onderzoek instelden naar de staat van het dorp in 1580 en 1590, bleek dat er in 1580 nog 1.900 zielen in Loenhout verbleven, verdeeld over 268 haardsteden. In 1583 waren er nog slechts 150 haardsteden. De rest werd omschreven als 'nu affgebrandt ende geheel geruineert, desolaet liggende of gans

vervallen, sonder culture (landbouw JDM)'. Volgens het onderzoek waren er in 1580 nog 131 ploegen om het land te bewerken in Loenhout. In 1593 bleven er daar nog maar 44 van over.

Niet alleen past het boek van Jan Simons in de hedendaagse belangstelling voor agrarische geschiedenis, het kadert ook perfect de steeds groeiende interesse in lokale geschiedenis en heemkunde. Heemkunde is aan een opmars bezig in Vlaanderen en steeds meer mensen worden ook actief betrokken bij de lokale geschiedschrijving. Om het belang van lokaal geschiedenisonderzoek aan te tonen enkele cijfers. Begin 2012 telde Vlaanderen 449 erkende heemkundekringen, samen goed voor 133.000 leden en 4.350 bestuursleden. Dit zijn toch wel indrukwekkende cijfers die duiden op een toenemende hang naar lokale geschiedenis. Het boek van Jan Simons past dus perfect in deze trend. Meer nog, het boek past bovendien in de nieuwe visie die heerst over heemkunde in de toekomst. Deze nieuwe zienswijze dat heemkunde in de toekomst onder meer zal evolueren naar erfgoedonderzoek en erfgoedbeheer, wordt in dit boek vertaald. Jan Simons onderkent het belang van lokale geschiedenis en toont in zijn boek impliciet aan dat hoeves en boerderijen de insteek kunnen vormen naar een integrale en geïntegreerde erfgoedwerking. De auteur beseft dat een heemkundige zich daarbij moet durven heruitvinden, telkens opnieuw, met respect en kennis voor het verleden, maar met het oog op het heden. Dit is de mooie boodschap die dit boek ons wil meegeven.

Heemkundige kring WESALA II

Lid worden van de heemkundige kring WESALIA II.
Gewoon lid 10 euro.
Steunend lid 15 euro.
Erelid 25 euro.
(leden van buiten Wuustwezel betalen 5 euro extra verzendingskosten)

Lid worden kan door het verschuldigde bedrag te storten op
Rekening BE96 9730 1854 3505
t.v.v. Heemkundige Kring Wesalia II
p.a. Nieuwmoersesteenweg 55
2990 Wuustwezel.

Bezoek onze website:
www.heemkundewuustwezel.be

Contact adres:
Heemkundige kring WESALIA II
Gasthuisdreef 6 c
2990 Wuustwezel
tel: 03/663.57.03.
e mail: heemkunde.wuustwezel@belgacom.net
wesalia2@belgacom.net

Bestuursleden:	
Erevoorzitter:	**Jos Ansoms, Burgemeester**
Afgevaardigde gemeente:	**Mai Van Thillo, Schepen**
Voorzitter:	**Jan De Meester**
Secretaris:	**vacant**
Ondervoorzitter:	**Harry Smeulders**
Penningmeester:	**Lode Rombouts**
Bestuursleden:	**Stan Dirven**
	Augusta Vorlat – Dingemans
	Jan Koyen
	Jan Simons
Werkgroepen:	**documentatiecentrum**
	erfgoedprojecten
	digitaliseringproject

openingsuren documentatiecentrum

dinsdag*- en donderdagnamiddag: van 13.30 uur tot 17.00 uur
donderdagavond van zeven uur tot 19.00 uur tot 21.30 uur
***niet in juli en augustus**

Jan Simons
Steenmekens 42
2310 Rijkevorsel